

ACHTERGROND • HANS TEERDS BEELD ANP / REMKO DE WAAL

Architectuur is politiek, iedereen zou zich ermee moeten bemoeien

Als er over architectuur gesproken wordt, gaat het vaak over de bouwstijl. Te modern! Te traditioneel! Stijl en schoonheid zijn belangrijk, maar niet de essentie van architectuur, betoogt architect Hans Teerds. Architectuur is politiek; zij bepaalt hoe we leven, waar we gaan en staan, en wie we tegen (kunnen) komen. Daarom zou architectuur een gezamenlijke onderneming moeten zijn en niet aan architecten overgelaten moeten worden.

'Wat doe jij dan voor werk?' Het was vroeg, op een koude zaterdagmorgen in november. Ik was met de trein onderweg naar Zeeland, maar vanwege werkzaamheden aan het spoor moest ik mijn reis tijdelijk per touringcar vervolgen. Het was zo vroeg, dat ik de enige passagier was. De chauffeur had duidelijk zin in een praatje. 'Koud hè, zo vroeg in de ochtend!' 'Waar ga je in vredesnaam naar toe?' Ondertussen startte hij de bus en ging ik naast hem zitten, op de stoel die in touringcars vaak door de reisleader wordt bezet. Ik vroeg hem naar zijn ervaringen op de bus. Dit werk voor de spoorwegen was voor hem een tussendoortje. Normaal gezien reed hij groepen naar Spanje of Italië. En toen kwam de wedervraag: 'En jij, wat doe jij dan voor werk?' 'Ik ben architect', zei ik enigszins gedeceerd. Ik bouw momenteel niet. Ik geef les en schrijf. Maar toch, eenmaal architect, altijd architect. 'Interessant!', reageerde de chauffeur terwijl hij me even aankeek. Het is een beroep waar de meeste mensen wel een idee bij hebben. 'Wat ontwerp je dan?', vervolgde de chauffeur het gesprek. 'Woningen of kantoren? Binnen of buiten?' 'Drempels!', reageerde ik ad rem. Op een of andere manier had deze vraag de missionaris in mij losgemaakt. De buschauffeur keek me vragend aan. 'Weinig architecten specialiseren zich in een bepaalde opgave', legde ik uit. 'Ze willen alles wel doen. Woningen én publieke gebouwen. Binnen én buiten. Gebouwen én woonwijken.' Ik liet even een stilte vallen. 'Er zijn naast architecten inderdaad ook binnenhuisarchitecten', vervolgde ik. 'Zoals het woord al zegt, zijn zij gericht op de inrichting van binnenruimten: de meubels, het behang, de kleuren. Ook dat willen architecten wel doen. Maar voordat de sfeer bepaald kan worden, moet de structuur van het gebouw worden bepaald: de vorm van de ruimten en hoe die aan elkaar zijn geschakeld. Dat is het werk van een architect, of het nu een woning is of een museum. De architect trekt de grenzen tussen de ruimten, en

bepaalt hoe deze grenzen gepasseerd kunnen worden. Dat laatste is volgens mij de crux van architectuur. Daarom zei ik – drempels!'

architectonisch spektakel

Misschien was mijn antwoord te abstract, want de chauffeur vroeg ineens naar mijn favoriete gebouw. Het is een vraag die me vaker wordt gesteld en altijd in verlegenheid brengt. Architectuur is niet als films of boeken of sport een hobby of passie. Architectuur bepaalt hoe we leven. Als we al een ranglijst zouden moeten maken, dan zou het niet moeten gaan om de ontwerper, of om het architectonisch spektakelstuk, maar over de kwaliteit van leven. We reden ondertussen de Van Brienoordbrug op. Tegen een waterige ochtendzon opende zich de indrukwekkende skyline van Rotterdam. 'Dit is toch gaaf!' onderbrak de chauffeur mijn overpeinzingen, wijzend op het uitzicht. 'Zeker!' antwoordde ik. 'Ik rij niet zo vaak over deze brug, maar als ik hier rij, is dit wat ik wil zien. Zo indrukwekkend!' Mijn weerstand ten spijt om een gebouw te noemen, wilde ik de chauffeur ter wille zijn. Ik besloot een Rotterdams gebouw te noemen. 'Ken je de Kunsthal?' Meteen toen ik dit gebouw genoemd had, had ik er spijt van. Had ik niet beter de Van Nellefabriek kunnen kiezen? Wat een prachtig innovatieve fabriek uit 1920! Of de scheepsbouwlloods van IHC, die vanaf de brug nu ook te zien was. Daar is architectuur

Waar ik moeite mee heb, is als architectuur gezien wordt als spektakel. Dat we bij architectuur alleen denken aan gebouwen die opvallen.

slim ingezet om de enorme hal visueel kleiner te maken. Of het Groot Handelsgebouw, misschien wel het beste gebouw van Rotterdam. Maar ik had voor de Kunsthal gekozen. 'Dat vind ik een fascinerend gebouw: het is over een weg gebouwd, er loopt een voetpad dwars door het gebouw heen dat de Westzeedijk met het Museumpark verbindt. En dan is er ook nog

eens een doorgaande route binnen het gebouw, waarbij je als bezoeker overal in het gebouw komt, en nergens twee keer, eindigend op het dakterras (als het open is). En dan vier verschillende gevels, elke ruimte anders ...' De buschauffeur kende de Kunsthal wel. Hij was er ook weleens binnen geweest, maar los van de tentoonstelling die hij had bezocht, was het gebouw hem niet opgevallen. Of het moet de onmogelijke hellingbaan van het auditorium zijn, de steile trappen, de onvindbare entree. Een storend gebouw, eigenlijk. Onhandig in gebruik. Misschien was deze weerbarstigheid precies waarom ik dit gebouw had genoemd. Een architectuur die de gebruiker uitdaagt in plaats van in de watten legt?

trots op een gebouw

Om er niet te lang op door te hoeven gaan vroeg ik naar het favoriete gebouw van de chauffeur. 'De Markthal', antwoordde hij direct. 'Eindelijk weer een gebouw waar we als Rotterdammers trots op kunnen zijn!' En terecht, de wereldpers was naar de opening gekomen en sindsdien figureert Rotterdam weer in toeristische lijstjes als een stad om te bezoeken. 'Ah, dat snap ik wel', antwoordde ik, 'die enorme binnenruimte, dat kunstwerk op het plafond!' 'Ja, groots en indrukwekkend', zei de chauffeur. 'Echt tof. Ik ga er graag heen. Maar jij bent minder enthousiast?' Dat had hij scherp aangevoeld. Ik hoopte dat mijn toon niet paternalistisch had geklonken. De Markthal is een gebouw waar je niet omheen kunt. Een gebouw dat de tongen losmaakt en inderdaad zelfs toeristen trekt. Een gewaagd gebouw. Aan de Kunsthal daarentegen rijd je zo voorbij, een gebouw dat vooral onder architecten bekend is als een van de bijzondere ontwerpen uit de vroege periode van het bureau OMA. Ik had dus een typisch voorbeeld van 'architecten-architectuur' gekozen, bedacht ik met een schok: gewaardeerd onder architecten, maar bij het grote publiek niet alleen onbekend, maar vermoedelijk ook verguisd. Wat ik fascinerend vond, zou je ook nodeloos ingewikkeld kunnen noemen, zeker ten opzichte van de Markthal. Het hele idee van dit laatste gebouw is in een eenvoudige tekening te vangen: een grote hal in basale vorm, waarbij de schil rondom de hal bestaat uit woningen. 'Klopt', antwoordde ik daarom. 'Maar ik vind het interessant dat je een gebouw uitkiest dat je trots maakt. Dat is fascinerend aan architectuur. Het kan allerlei gevoelens opwekken: nabijheid, harmonie, transparantie, nostalgie,

vooruitgang. En ook trots. Allemaal goed, en allemaal belangrijk. Maar mijn kritiek betreft de suggestieve eenvoud van het ontwerp', stelde ik. 'Er zijn geen concessies gedaan aan de basale vorm. Dat is enerzijds sterk, en daar heb ik respect voor. De ontwikkelaar en aannemer hebben hier echt hun nek uitgestoken. Tegelijk vind ik het hier en daar knullig uitpakken. Dan is het concept belangrijker dan de ruimtelijke kwaliteit van de woningen, of de uiteindelijke vorm van het gebouw. Ik denk dat de werkelijkheid te weerbarstig is voor zulke basale concepten, en dat architectuur zich moet voegen naar de complexiteit van de wereld zelf. Maar dat is een eeuwenoude discussie binnen de architectuur: passen we de wereld aan aan het nieuwe object, of moet het object zich aanpassen aan de wereld?' Ik liet weer een stilte vallen, om te zien of hij wilde reageren. Er kwam geen antwoord en daarom vervolgde ik: 'Zulke opvallende gebouwen zijn op een bepaalde manier nodig, alleen al omdat ze jou, en vermoedelijk nog veel meer Rotterdammers, trots maken. Ze doen iets met de spirit in de stad. Een beetje stad heeft toch

Architectuur gaat niet over spectaculaire gebouwen maar over elk huis, elke straat en buurt, betoogt Hans Teerds. Juist die ruimten bepalen hoe wij wonen, waar we lopen, wie we tegenkomen.

een mooie kathedraal, muziekzaal, opera, theater, museum of indrukwekkende brug. Dat zijn bouwwerken die echt bijdragen aan de identiteit van de stad en haar inwoners. Maar waar ik moeite mee heb, is als architectuur gezien wordt als spektakel. Dat we bij architectuur alleen nog denken aan gebouwen die opvallen. Of aan de stijl waarin gebouwd wordt. We zouden juist veel meer moeten spreken over de kwaliteit van de alledaagse ruimten waarin we wonen, werken en ontspannen. Die ruimten zijn nogal bepalend, ze beïnvloeden wie je bent, hoe je in het leven staat, en wie je al dan niet kunt ontmoeten.'

De buschauffeur keek me nu vragend aan. 'Wat bedoel je?' 'Heb je even?' vroeg ik, want ik wist dat ik nog wel even nodig had om dat uit te leggen. 'Ik wel, maar jij niet', antwoordde de chauffeur, terwijl we een stationsplein opreden. 'Jouw trein voor het vervolg van je reis staat dáár voor je klaar.'

Misschien had ik de chauffeur nog in een minuut een antwoord kunnen geven. Toch stapte ik uit, om mijn trein maar niet te missen. Ondertussen dacht ik eraan wat ik hem eigenlijk

had willen meegeven. Was ik in mijn missie geslaagd en niet te paternalistisch geweest? Had ik hem goed uitgelegd dat architectuur zeker over vorm, stijl, en schoonheid gaat, maar toch allereerst over structuur, ruimte, grens en drempel? En niet alleen over fancy bankgebouwen, monumentale musea, of machtige regeringsgebouwen, maar over elk huis, straat en buurt. Juist die laatste ruimten bepalen hoe wij wonen, waar we lopen, wie we tegenkomen. Door grenzen te trekken en verbindingen te leggen stuurt de gebouwde omgeving deze alledaagse patronen. De impact ervan hoeft niet onderschat te worden: het maakt nogal uit of je opgroeit in een diverse stadswijk, met supermarkt, bakker, en bibliotheek op loopafstand, of in een buitenwijk waarin je aangewezen bent op de auto. Het heeft niet alleen een effect op de gezondheid van de bewoners – het aantal stappen dat men zet per dag – maar ook op de manier waarop men in het leven staat. Ontmoet je anderen op de stoep, of beweeg je je alleen tussen 'ons soort mensen'? In het eerste geval leer je, met vallen en opstaan, en wellicht door schade en schande, omgaan met ver-

schil, in het tweede geval kun je de ander op afstand houden. Je hoeft je comfortzone niet uit, tegelijkertijd kan de ander geen beroep op je doen. Als we het dus enkel over schoonheid hebben van spectaculaire gebouwen, en niet over de structuur van alledaagse omgevingen, vergeten we dat architectuur de mens als individu én de mensheid als (sociale en politieke) gemeenschap letterlijk vormt.

Architectuur is, kortom, een politiek vraagstuk, dat zeker niet aan architecten alleen (laat staan aan projectontwikkelaars of aannemers) overgelaten kan worden, maar dat publiek en politiek besproken moet worden, en in gezamenlijkheid ontwikkeld moet worden.

Dit is een verkorte weergave van het essay *De ruimte die we delen. Hoe maken we architectuur en stedenbouw politiek?*, van Hans Teerds, dat in september verscheen bij uitgeverij trancity*valiz.